

СПРЕЧАВАЊЕ И СУЗБИЈАЊЕ
САВРЕМЕНИХ ОБЛИКА КРИМИНАЛИТЕТА

IV

ЗБОРНИК РАДОВА

БЕОГРАД
2009

**СПРЕЧАВАЊЕ И СУЗБИЈАЊЕ
САВРЕМЕНИХ ОБЛИКА КРИМИНАЛИТЕТА
IV**

Зборник радова

Издавач

Криминалистичко полицијска академија
Београд
Цара Душана 196

Главни и одговорни уредник
Проф др Радован Радовановић

Уредници зборника

Проф др Милан Милошевић
Проф др Остоја Крстић
Доц др Дане Субашић
Доц др Саша Мијалковић

Технички уредник
Мр Небојша Ђокић

Тираж
300 примерака

Штампа
Inpress Београд

ISBN 978-86-7020-159-0

САДРЖАЈ

Остоја КРСТИЋ ВИКТИМОЛОШКИ АСПЕКТИ И ПРИСТУПИ УГРОЖЕНОЈ ДЕЦИ И МАЛОЛЕТНИЦИМА.....	7
Миле ШИКМАН КОРИШЋЕЊЕ ПРИКРИВЕНОГ ИСТРАЖИТЕЉА У СУЗБИЈАЊУ КРИМИНАЛИТЕТА – ЗАКОНСКА РЕШЕЊА И КРИМИНАЛИСТИЧКИ СТАНДАРДИ.....	29
Дарко МАРИНКОВИЋ ПРИКРИВЕНИ ИСЛЕДНИК – САГЛЕДАВАЊЕ И АНАЛИЗА АСПЕКТА ПРАКТИЧНЕ ПРИМЕНЕ.....	57
Зоран ЂУРЂЕВИЋ КРИМИНАЛИСТИЧКА АНАЛИЗА ГЕОГРАФСКОГ ОБРАСЦА КРИМИНАЛНЕ АКТИВНОСТИ СЕРИЈСКИХ УЧИНИЛАЦА.....	85
Dalibor KEKIĆ, Dane SUBOŠIĆ, Dragan ĐUKANOVIĆ, SOUTHEAST EUROPE POL ASSOCIATION	105
Славиша ВУКОВИЋ ПАРТНЕРСТВО ПОЛИЦИЈЕ И ЛОКАЛНЕ ЗАЈЕДНИЦЕ У ПРЕВЕНЦИЈИ КРИМИНАЛИТЕТА.....	115
Aleksandar FALADŽIĆ, Goran KOVAČEVIĆ MEĐUNARODNI OKVIR SUPROSTAVLJANJA ORGANIZOVANOM KRIMINALU.....	131
Zorica VUKAŠINOVIĆ - RADOJIĆIĆ PROFESSIONAL CIVIL SERVICE AS A PRECONDITION FOR EUROPEAN UNION MEMBERSHIP	157
Саша МИЈАЛКОВИЋ ФЕНОМЕНОЛОГИЈА САВРЕМЕНОГ ТЕРОРИЗМА БЕЗБЕДНОСНИ И КРИМИНАЛИСТИЧКИ АСПЕКТИ	169
Драгана КОЛАРИЋ ОСНОВНЕ КОНЦЕПЦИЈСКЕ ПОСТАВКЕ ЗАКОНА О ОДГОВОРНОСТИ ПРАВНИХ ЛИЦА ЗА КРИВИЧНА ДЕЛА РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ	191

Срђан МИЛАШИНОВИЋ, Желимир КЕШЕТОВИЋ, Зоран ЈЕВТОВИЋ
МЕДИЈСКО ДРУШТВО, РАТ И ТЕРОРИЗАМ209

Милан МИЛОШЕВИЋ, Горан Д. МАТИЋ
**ПРИКУПЉАЊЕ И ОБРАДА ПОДАКА
О ЛИЧНОСТИ БЕЗ ПРИСТАНКА227**

др Срђан МИЛАШИНОВИЋ,
Криминалистичко-полицијска академија Београд

др Желимир КЕШЕТОВИЋ,
Факултет безбедности, Београд

др Зоран ЈЕВТОВИЋ,
Факултет за културу и медије Мегатренд универзитета

МЕДИЈСКО ДРУШТВО, РАТ И ТЕРОРИЗАМ

Апстракт: У раду аутори посматрају изузетно значајну улогу медија у социјалној конструкцији стварности у савременом свету. Појам и критеријуми истине се релативизују а моћ „чувара капија“ који управљају медијима постаје све већа. Медијско друштво мења традиционално схватање рата, при чему се све већи део сукоба данас одвија на симболичком, односно перцептивном плану. Сиштина борбе није у убијању непријатеља већ у сламању његове воље помоћу нарочито организованих информација и симбола. Будући да информација значи доминацију, психолошки рат се допуњава информатичким. Мека моћ замењује тврду. Такође, тероризам постаје медијски спектакл прве врсте, а нови медији, у првом реду Интернет, отварају терористима неслушене могућности које се детаљније разматрају у тексту. Аутори закључују да масовни медији као такви нису ни добри ни лоши. Они само представљају техничка средства у рукама људи који имају своје циљеве интересе и вредности, а проблем је у томе што интереси, циљеви и вредности господара глобалних и националних медија имају мало додирних тачака са универзалним људским вредностима и циљевима.

Кључне речи: масовни медији, рат, комуникација, пропаганда, тероризам,

УВОД – МЕДИЈСКО ДРУШТВО, ДЕМОКРАТИЈА И МЕДИЈСКИ ИМПЕРИЈАЛИЗАМ

Током последњих неколико деценија, сведоци смо динамичних промена у производњи, дистрибуцији и коришћењу информација као и њиховом специфичном односу према јавном мњењу, држави, политици, моћи, конфликтима, рату и тероризму. Ако су некада средства комуникације попут штампе, телевизије или филма била релативно засебне сфере, данас су, у знатној мери испреплетани. Отуда су масовни медији имали, а данас поготово имају, изузетну моћ у стварању конструкције коју називамо „стварност“ о којој говоре најзначајнији теоретичари медија – Хабермас, Бодријар, Томпсон,

Меклуан и други. Нове форме медија и њихов данашњи утицај стварају сасвим нове и непознате врсте друштвене интеракције у социологији и политикологији именоване као *посредована квазиинтеракција* - која је квалитативно ограниченија, ужа и једносмернија, за разлику од свакодневне интеракције “лицем у лице”.

Отуда на размеђи миленијума не изненађује радикалан преокрет у односу масовних медија, комуникација и јавног мњења које је чинило претходницу грађанских револуција, хуманизма, друштвеног развоја и уопште позитивних историјско-цивилизацијских токова западног културно-политичког круга. Тако се с почетка XXI века чувена изрека *Vox populi, vox dei* која се приписује Кристофу Лехману и његовом делу *Florilgum politicum* из XVII века по мишљењу истраживача увеликом релативизује. Некада дијагностичко па и и божанско значење јавног мњења и Сенекине реченице *Sacra populi lingua est* се допуњује когнитивно-информативним и вредносно-оријентационим категоријама масовног мњења (*mass opinion*) и јавног расуђивања (*public judgment*) што са своје стране говори о значају које те категорије имају у вредносно-политичком систему данашњице.

Истовремено медији су данас препознатљиви као сурогати критичке свести и креатор јавног мњења. Они, нудећи лавину вести, густих информација, афера, скандала, сензација, спектакала, перверзних прича и занимљивости купују поверење публике, која заведена и не схвата да неко други мисли уместо ње, креирајући на тај начин нове системе вредности, понашања и навика. Уместо истине нуди се лаж, све мање се верује сопственим очима, а све више слици екрана без које нема “праве” јавности.

Медији данас, као своју функцију имају и програмирање свести, мењајући на тај начин стварност вештачким представама и стварајући медијско друштво. Страх и патња су у основи сваке манипулације, захваљујући њима се гради нови колективни идентитет. У јавности се обликује дедуктивна слика о другима утемељена на егзистенцијалном страху, мржњи, агресивности, демонизацији и сличним масовним расположењима, која се даље каналима комуникације омасовљују у глобалну визију. Специјално обучени тимови психолошко-пропагандних стручњака уз екране најмоћнијих рачунара и електронских медија, логички потпомогнути штампом, у раширеној мрежи која је практично интерактиван, међусобно повезан систем - лове мишљења која се одупиру универзијализацији. У свакодневним односима према друштвеној, природној и културној средини, појединац је изложен дејствима “архитеката” свести који вас воде ка укалупљеној колотечини смисла, веровања и ставова. Порука се упућује смишљеном употребом психологије, политикологије, религије, технологије и журнализма, уз провоцирање емоција и нагона, подсвесних слојева људске психе, са посебним тежиштем ка мање образованим слојевима становништва и општем снижавању корпуса сазнања.

Медији нису постали “оруђе прикупљања и ширења информација које неко други производи, већ произвођач, контролор и господар информација”, тврди Зиновјев, уочавајући постојање *невидљиве руке* која њима управља. Међутим, сила није у информацијама као низовима вредносних симбола, већ у правилима јавне презентације, којом добијају прагматичну вредност: “Ништавни су токови информација који прођу мимо њих у поређењу са онима који пролазе кроз њих, а и улога им је још ништавнија. Они су у себи концентрисали основне и најутицајније информационе токове и снаге друштва” (Зиновјев, 2003:134). Медијима је данас дато моћно оружје које може да спаја и раздваја, креира еволуције и револуције, љубав и сукобе, па није свеједно да ли су у функцији обнављања глобалних и националних културолошко-комуникацијских темеља и заједништва, или стварања “потрошачког” духа заведеног чарима илузија и наркотичке медијске опијености.

Homo ideologicus по мишљењу Е.Гиденса несвесно губи критичност, не уочавајући да све више чита исте новине, слуша исти радио или гледа исти телевизијски програм. То свакако у друштвеној теорији отвара сложена питања како медијског друштва, медијског империјализма тако и односа медија и демократије. У студији о медијима и њиховом утицају на демократске изазове XXI века истраживачи сматрају да ширење глобалних медија може значајно утицати на државе недемократског и ауторитарног поретка да смање свој утицај и контролу над штампом, телевизијом и радијом. С обзиром да је све теже задржати медијске производе у оквирима националних граница, многа ауторитарна и “затворена” друштва постају свесна улоге медија у јачању индивидуализма и у сваком случају незаустављивих демократских процеса. Но, с друге стране, указује се и на опасности од глобалног медијског поретка и претње коју он представља по здраво функционисање демократије. Како су постали изразито концентрисани - централизовани и комерцијализовани, глобални медији прете да угрозе важну “јавну сферу” како је именује Ј.Хабермас. Према Херману и Макчеснију, глобални медији нису ништа друго до “нови мисионари глобалног капитализма које промовишу медијске куће постојано сужавајући индивидуализам, јавну сферу и подривајући демократске тековине западне цивилизације.” (Herman, and McChesney, 1998).

МАСОВНИ МЕДИЈИ – НОВА ФОРМА МОЋИ И ДОМИНАЦИЈЕ У ГЛОБАЛНОМ ПОРЕТКУ

Доминантна позиција индустријски најразвијенијих земаља у производњи и дистрибуцији медија, медијских садржаја и информација свакако је допринела да теоретичари данас говоре све гласније о медијском империјализму. Према тим гледиштима XXI век ће бити век културних

империја. У прилог томе говори чињеница да се седиште двадесет највећих медијских конгломерата на свету налазе у САД. Медијске империје попут AOL-Тajm Vornera, Dizni/Ej-Bi-Ci-ја и Viacom-а су у Америци. Посредством електронских медија културни производи са Запада распрострањени су по целом свету. “Културна доминација била је потенцијални аспект глобалне моћи. Без обзира на то шта се може помислити о њеним естетским вредностима, она има “магнетну привлачност” посебно за омладину... Амерички ТВ програми заузимају 3/4 светског тржишта... Подједнако је популарна америчка музика, док се америчке лудорије, храна, одевање увелико имитирају широм света. Интернет је потеклао из Америке. Стил многих страних демократских политичара подсећа на америчке... Политичари који потичу из тако различитих култура као што је јапанска и британска, сматрају сасвим прикладним да копирају Клинтонов домаћи маниризам, популистички начин говора и технику односа са јавношћу... Како се шири светом имитирање америчког начина живота тако се ствара плодно тло за успостављање посредне и очигледно прихватљиве америчке хегемоније. Ова хегемонија представља сложена структуру међусобно повезаних институција и магловиту асиметрију моћи и утицаја.” (Vžežinski, 1999: 28).

Имајући у виду наведено може се рећи да контрола над вестима из света коју врше највеће Западне агенције представљају пример доминације Запада над остатком света. У вестима се тако о земљама у развоју говори само када се десе природне катастрофе, државне кризе или ратови. Отуда је Х.Шилер у праву када тврди да контрола глобалних комуникација од стране америчких компанија може да се посматра и у светлу неких других чинилаца. Он сматра да америчке ТВ и радио мреже све више подпадају под утицај федералне владе а нарочито Министарства одбране САД. Шилер наглашава да компанија Ar-Si-Ej, власник радио и ТВ мреже En-Si-Bi, представља главног сарадника Пентагона, седишта америчких војних снага. Програм који извозе америчке ТВ станице заједно са рекламним материјалом пропагирају комерцијализовану културу која подрива локалне облике културног изражавања. Чак и тамо где владе забрањују приказивање комерцијалног програма на домаћим телевизијама, могу се пратити радио и ТВ станице из околних земаља. Према Шилеровом мишљењу, мада су американце први пали под утицај “учаурене корпоративне поруке сада смо сведоци стварања глобалног ширења новог тоталног окружења у којем владају корпоративне информације и корпоративна-империјална култура”. (Schiller, 1991: 168, 169).

За разлику од свих претходних конфиката између социјалних актера (и ратова као екстремне форме сукобљавања), када је приоритет даван масовности, наоружању и национално-патриотским осећањима, данас се борба одвија у свести човека посредством масмедија и сличних информатичко-

интелигентних оружја. Редифинисање метода, техника и инструментарија специјалног рата подразумевало је изградњу софистицираног протока информација, са задатком униформисања јавног мњења као психолошке подлоге за наставак интервенције војним средствима или политички притисак за промену владајућег курса. Стварност, фикција и симулација везују се у неразривно кљупко, информације и дезинформације постају колоплет, док манипулације царују електронском империјом у којој је све мање места за истину. Вести, извештаји, анкете, интервјуи, репортаже, трибине, округли столови и други жанрови чине узрочно-последични низ са основним мотом: уништити све који се нађу на путу профита, уз лекцију која ће жестином репресије бити најбоље упозорење другима!

Проучавајући историју са запрепашћењем ћемо схватити да стубови модерне демократије почивају на ратовима, као и да се снага водећих нација крије управо у невероватној технолошкој супериорности, највидљивој у војној и информативној индустрији. Стручњаци Међународног института за проучавање мира у Стокхолму (SIPRI) тврде да су од 3.200 године пре нове ере, до данас, забележена 15.052 рата, у којима је животе изгубило више од 3,7 милијарди људи. Само у прошлом веку одвијало се више од 120 великих оружаних сукоба, од којих 50 међудржавних, док је у више од 600 реч о грађанским ратовима. Педантни статистичари су израчунали да је од 5.148 седмица у XX веку, само осам било мирно! У девет месеци 2006. године вођено је 19 верских и етничких сукоба, али захваљујући камерама свет је сазнао за свега неколико?

Водити ратове могу само они који господаре информацијама јер они који их поседују владају планетом. Према резултатима истраживања обављеног за потребе Европског парламента, почетком 2004. године, у свету су постојала 132 сателитска система за прислушкивање. Једина земља која контролише све јесте Америка која преко глобалне обавештајно-сателитске организације “Vortex“ (основане 1947. са Енглеском) и анализе највеће шпијунске организације Еп-Ес-Еј прибавља скоро 70% обавештајних података. У Форт Миду, градићу државе Мериленд налази се главни штаб ове мистичне установе која запошљавајући 38.000 службеника представља очи и уши електронско-обавештајне агенције. “Много тога се променило од времена када смо могли да негирамо да ова агенција чак и постоји, а смео бих да додам да је било и председника САД који никад нису сазнали за постојање ове институције, мада су њене услуге и те како користили”, изјавио је Роберт Стил, директор ове мамутске компаније (*Washington post*, 11. XII 1999), признајући да је због технолошке револуције у сфери електронске шпијунаже све тежа контрола, што је шанса за нарастајући тероризам. Аналитичари тврде да је ова служба ефикаснија од ЦИЕ или ФБИ, што је доказала ангажовањем у свим ратовима вођеним последњих деценија. Од европских савезника, на овом

плану највећи сарадник је Велика Британија, а затим Немачка, Француска, Аустрија, Турска итд. Међутим, поменуте земље су увек под будним надзором америчких стручњака за прислушкивање који преузимају дешифровање поверљивих података и даљу дистрибуцију мрежом према сопственој процени. Информатички рат је данас осавременењена верзија психолошког рата, којим се уз примену технолошки модерног оружја циља на медијско обликовање маса и њихову контролу. У Европи нико не сме ни да помене еклатантан пример кршења Повеље о људским правима, док је забринута америчка јавност одмах смирена доношењем Директиве о националној безбедности, којом је на територији САД овакво шпијунирање грађана забрањено! Међутим, пораст тероризма добар је изговор за овакве активности, поготово ако дају резултате. Америчке обавештајне службе и Пентагон на психолошко-пропагандне и субверзивне делатности дневно троше око 800 милиона долара, посебну пажњу усмеравајући ка Русији, Кини, Северној Кореји, Сирији, Вијетнаму, Ираку, Ирану, Либији, Судану и Тајвану, подручјима која су и званично приоритети националне безбедности.

Етнопсихологија је нови, битан момент у стратегији пропагандног деловања и психолошких удара. Ребус који ће открити победника још није отворен јер олако схватање да сто пута поновљена лаж постаје истина, коначно одлази у запећак. Моћ слике је невероватна, па јој велику пажњу обраћају сви учесници манипулативних процеса: ТВ пренос смрти америчког моринца који је у Могадишу 1993. умро од претераног коришћења дроге резултирао је притиском јавности на повлачење из Сомалије, исфорсиране слике масакра на Маркалама или трагедијом муслимана у Сребреници биле су поводи резолуција Савета безбедности УН, манипулацијом “кувајтским” бебама извађеним из инкубатора Ирак је означен кривцем за деценијске конфликте који ће уследити итд. На врућим жариштима света обавезно су присутне камере великих електронских мрежа, али не због боље обавештености грађана.

ИНФОРМАЦИОНА ТЕХНОЛОГИЈА И ОДНОСИ МОЋИ

Глобализација у области медија и уопште комуникација последица је у првом реду снажног развоја и ширења информационалних технологија (развој мобилне телефоније, могућност сателитског преноса информација на глобалном плану и појава Интернета) што је допринело премошћавању просторних граница између држава и региона, спајајући људе у “виртуелну електронску заједницу” како је именују Kegley и Raymond.

Телекомуникациона револуција, по неким футуролозима, претвара планету у овелико “глобално село”, где сви деле заједнички, наднационални идентитет, док опрезнији аутори цене да она ствара “глобалну метрополу” која нема друштвену интимност какву има добро интегрисана зеједница. Ипак,

телекомуникационој револуцији се мора одати признање да је темељно изменила постојећу структуру и распоред моћи. Традиционални елементи моћи и су и даље значајни али не и доминантни у светским пословима. Све већи значај придаје се ”меким облицима моћи” - способности да се ”интересовања и мишљење других обликује у складу са одређеним жељеним културним вредностима и идејама”(Kegley, Raymond, 2002: 159). Тврда моћ у глобализованом свету није довољна да би било која држава или други актер остварила зацртане циљеве. Томе је пресудно допринела промена природе моћи, на чију дифузију утиче пет кључних трендова: економска међузависност, транснационални актери, национализам у slabим државама, ширење технологије, и промена природе политичких питања која су тренутно у жижи интересовања међународних односа (еколошке промене и сл) (Nye, 1990: 160). Из угла једне државе, мека моћ је ”садржана у националној вољи, дипломатском умећу, и подршци коју власт једне земље ужива у свом народу”, док шире гледано, у условима настајања информатичког друштва долази до изражаја *информациона моћ*. Они који стварају, контролишу и имају приступ информацијама, имају предност у међународној политици у односу на оне којима је највећи извор моћи у томе да могу да прете једино применом оружане силе. Моћ се, дакле, разлила не само од држава према недржавним/приватним актерима, већ и од ”богатих у новцу” ка ”богатим у информацијама” (Nye, 1990: 164).

Као ефекти информационе технологије на моћ као такву спомињу се користи који имају тзв. Велики актери и то у погледу Тврде моћи (*hard power*) која се испољава кроз револуцију у војној области, првенство и динамизам развоја, те прикупљање обавештајних сазнања ”техничким методом”; и Меке моћи (*soft power*) кроз рангирање економије по количини производње, мале оскудице и маркетиншке моћи. За разлику од Великих, тзв. Мали актери и државе са исуфицијенцијом моћи такође имају извесне користи и предности од развоја глобалне информационе технологије. То се односи када је реч о Тврдој моћи на увећање комерцијалне способности, развој инфраструктуре и обавештајних активност у области економије и трговине. Последице по Меку моћ у овим државама се манифестују кроз: бујање невладиних организација те појаву малих и нових виртуелних заједница (Kohane, Nye, 1998).

Динамичне промене у свету, посебно убрзани научно-технолошки развој у области телекомуникација и информационих система (информациона револуција), либерализација светског тржишта и промоција нових вредности (људска права и брига за животну средину), утицале су да се у постхладноратовској епохи на међузависност почне гледати из другачијег угла. Наиме, за разлику од традиционалне ”асиметричне међузависности” (*asymmetrical interdependence*), све више се помње концепт ”сложене међузависности” (*complex interdependence*), под којом се подразумева специфична динамику међународног система и светске политике на коју

пресудан утицај не остварују само државе већ и мноштво унутардржавних и транснационалних актера, за шта је заслужна у првом реду информационо-револуција која је допринела технолошкој и телекомуникационој иновативности и повећању размене научних, комерцијалних и стратешких информација, које су постале опште, јавно добро.

У данашњем глобализованом свету „мека моћ“, односно владавина над системом вредности и перцепцијом света појединаца, група и народа показује се важнијом од тврде моћи, односно владања применом грубе физичке силе. Карактер ратова који се данас воде евидентно је измењен: у центру дејстава су знање, брзина и информатичка мрежа, па се са мање војника остварују бољи резултати. Док је у I светском рату гинуло девет пута више војника него цивила, у II светском рату тај однос је уједначен, док данас гине 10 пута више цивила. У сукобу у Ираку на погинулих хиљаду америчких војника и 6.916 рањеника, долази око 11.000 ирачких војника и између 15 и 18.000 цивила! (Honing, 2001: 127). Иако доктрина сукоба ниског интензитета заговара „демасификацију“ и интелигентна оружја великих прецизности, чињеница је да цивила настрадалих ван борби (несреће, бомбардовања, „пријатељска ватра“, самоубиства и други инциденти) има највише. Значај специјалног рата се повећава, јер се вешто вођеном и усмераваном пропагандом рат може спречити или умањити последице.

Контрола је појам који ће у будућности доминирати светом, што доводи у питање слободу сваког појединца. САД су формирале специјалну јединицу за насилну неутрализацију страних медија, па стручњаци при генералштабу *US Strategic Command*, у ваздушној бази Офут, у Омахи, имају посебна задужења из области масовног комуницирања и пропаганде. Систем Превентивна контрола путника успостављен договором Европске комисије и америчких власти путем компјутера проверава идентитет сваког грађанина, обележавајући га зеленом (безопасан), жутом (сумњив) и црвеном бојом (опасан). Као у време нацистичке Немачке грађани се региструју невидљивим тракама, а посебна пажња обраћа се на муслимане или особе пореклом са Блиског истока.

МЕДИЈСКИ ПРЕОБРАЖАЈ ТЕРОРИЗМА

По свом интензитету и негативним последицама - као ниједна друштвена појава до данас - савремени тероризам представља најзначајнији изазов и претњу модерној цивилизацији. Pol Wilkinson наводи да када неко каже „тероризам“ у демократском друштву, он каже истовремено и „медији“, пошто је по својој природи тероризам психолошко оружје које зависи од комуникације претње према ширем друштву. Терористи привлаче пажњу медија. Тимоти Мек Веј који је осуђен за терористички напад у Оклахома

Ситију у Америци, у којем је погинуло 168 људи, рекао је да је изабрао зграду која је била у власништву федералних власти “јер је око ње било доста отвореног простора, тако да је могла лепо да се сними фото-апаратима и камерама”. Неке терористичке групе пажљиво проучавају медије, док друге имају своје медијске операције. Планетарни публицитет терористичких акција посредован медијима који постају важна полуга у пропаганди терористичких идеја показује све већу рањивост глобалне заједнице, која контролишући глобалне електронске раскрснице даје зелено светло информацијама за које процењује да имају “ослободилачки” карактер. Најблиставија акција терориста као да се није ни догодила ако је масмедији нису регистровани. Зато се приликом пројектовања акција са посебном одмереношћу планира стратегија привлачења пажње јавног мњења. Феномен опчињености остварује се само максималном мотивацијом аудиторијума, при чему се безобзирно користи лакомисленост и необразовање новинара који у трци за сензационализмом и конкуренцијом запостављају основна етичка начела. Крв и смрт најбоље подижу тираже и рејтинге, у шта сте могли да се уверите пратећи садржаје бројних масмедија који намећу владајући друштвени дискурс.

Неприметно, тероризам постаје масмедијски спектакл који вас својом суровошћу и неизвесним исходом привлачи за екране, радио-пријемнике, странице штампе или Интернета. То више није проблем богатих, “демократских” држава, већ глобална брига чије је решење важно за опстанак цивилизације. “*Наши су људи жељни да умру исто толико колико су Американци жељни да живе*“, наводи француски постмодерниста Бодријар као мото исламских милитариста, наглашавајући да се сада све игра око смрти - стварне, симболичке и обредно-жртвене. (Bodrijar, 2008: 87). Симболичка моћ *a priori* добија медијски карактер јер представљена говором и сликом намеће артифицијелну стварност која привилегованим елитама доноси политичку и економску корист. Како извештавати о терористичким акцијама а не подлећи фасцинацији и пропагирању видљивих идеја и невидљивих циљева терориста сложено је питање.

Када је реч о тероризму и социо-психолошким ситуацијама које се могу именовати као драматичне, актери као да чекају на долазак камера и њихово укључење правећи представу за далеки, заинтересовани аудиторијум, који пробуђеним осећањима постаје страна која навија, а понекад и одлучује. Када је средином маја 2004. од подметнуте бомбе на путу за Газу, у терористичком нападу, погинуло шест израелских војника телевизијским екранима су доминирале слике палестинских екстремиста који парадирају улицама града носећи као трофеје делове тела погинулих. У историји “Хамаса” први пут је организована својеврсна терористичка конференција за штампу, на којој маскирани борац представницима медија показује раскомадане делове тела

настрадалих израелских војника. Шокирање није само у функцији спектакла, већ и доброг познавања традиционалних учења по којима погреб код Јевреја има посебан значај. Верује се да покојници чија тела нису у целости сахрањена, не могу да очекују долазак Свевишњег и да су њихове душе осуђене на вечито лутање тамом, па кувајтска телевизија “Ал Џазира” . случајно данима приказује исти снимак.

Истраживачи исламског тероризма наводе да је стварањем Интернета остварен један од главних циљева ислама – створена је својеврсна *умма* односно светска заједница верника. Постмодерни терористи користе благодети глобализације и модерне технологије да планирају координирају и извршавају своје смртоносне планове. Они више нису географски ограничени у оквиру одређене територије, политички или финансијски зависни од појединачне државе, већ се ослањају на савремене комуникационе капацитете укључујући и Интернет.

Значајна подручја примене Интернета од стране терориста су: планирање и координација; управљање операцијама (практично више није потребан физички контакт оних који управљају операцијама и оних који непосредно изводе акције); пропаганда; прикупљање средстава; публицитет; психолошки рат; прикупљање података; регрутовање и мобилизација; *networking*; дељење информација; прање новца; сајбер рат; лажне куповине софистициране опреме; биотероризам (нпр. оглашавање фалсификованих и лажних лекова), итд.

Током 1998. године мање од половине организација које су САД означиле као стране терористичке организације имале су своје Веб сајтове, да су до краја 1999, скоро све ове групе су постале присутне на Интернету, а да данас све активне терористичке групе имају бар један облик присуства на Интернету. Резултати праћења од 1998 до 2007 указују на преко 5.000 терористичких Веб сајтова, онлине форума, и *chat rooms*. Неке групе имају више од једног Интернет *website*-а . Наиме постоји један главни (*the “Homepage”*) и већи број незваничних. Опрему, техничко знање и подршку обезбеђују симпатизери терористичке групе док садржај обезбеђују терористи оперативци са места злочина.

Принцип презентације је исти на скоро свим терористичким веб сајтовима. Основни циљеве и мисија; историјат организације. Ретко се дају и страшне фотографије које сведоче о њеним “подвизима”. Често се широко наводе аргументи који имају за циљ морално оправдање њиховог деловања што треба да обезбеди симпатије и подршку у делу западне јавности;

Део намењен домаћим симпатизерима садржи теме о политичким затвореницима и политичкој корупцији који доводи у питање легитимитет сопствене владе.

Презентације углавном укључују аудио и видео елементе. Посебна пажња се посвећује лого-има и амблемима, док они више софистицирани садрже и говоре, поезију и музику за читавање. Неки имају и фалсификоване фактографске садржаје а мањи број садржи и онлине продавнице поклона (gift shops). Поједини Интернет сајтови ([http:// www. awladna.net/](http://www.awladna.net/)) садрже и компјутерске игрице за децу са садржајем који је идеолошки у складу са циљевима терористичке организације, односно који могу представљати припрему за будуће регрутовање нових чланова. Старијма су намењени музички садржаји хип-хоп и реп музичара чије примамљиве мелодије, односно мелодичне поруке садрже позиве на насиље као што су песме репера Схеихк Терра који пева са пиштољем у једној и Кур-аном у другој руци.

Коришћење Интернета за терористичке сврхе углавном се своди само на екстремне арапске исламистичке групе што није оправдано. Наиме, Интернет користе и чеченски терористи, ПКК (курдска националистичка организација) и низ других терористичких организација и група.

Абдул Бакиер (2006) говори о електронском цихаду као врсти сајбер рата у коме се нападају анти-исламистички вебсајтови. У том смислу посебно су занимљиви покушаји придобијање нових идеолошких следбеника уз помоћ **as-Sahab**, al-Qaeda-ог крила задуженог за медијску продукцију, пре свега видео материјала:

- траининг видео - објашњења како се праве бомбе и експлозивни
- оперативни видео- показују како је непријатељ рањив
- говори – у пуном трајању, понекад кодирани да збуне противника
- фотографије – често фалсификоване на којима су жртве убијене од стране непријатеља или са поруком (црни турбан/бели турбан)

Комуникација терориста преко Интернета може бити отворена, али се могу користити и криптографија (кодирана информација који се види, али се не разуме уколико се не дешифрира код), и стеганографија (прекривена информација чији би најбаналнији пример био слика преко слике у ппт. презентацији)¹ где се порука уопште не види, али и њихова комбинација.

На Интернету данас постоји више од две хиљаде сајтова терористичких организација, којима је због кратког и брзог креирања тешко ући у траг. Користећи неомеђене просторе глобалне мреже терористи пропагирају своје идеје, објављују приручнике за деловање и упутства за акције, прикупљају средства за даље активности, објављују саопштења за јавност и комуницирају са јавношћу. Отежавајући фактори у борби против коришћења Интернета од стране терориста су непостојање (кашњење) легислативе, односно њена недореченост и непрецизност у врло важним питањима: шта су нова кривична

¹ Постоје веома софистицирани облици стеганографије у коју сврху се користе посебне софтверске апликације.

дела, како их доказивати, процесуирати и кажњавати. Такође присутне су озбиље правне и моралне дилеме: може ли држава да користи Интернет за дезинформисање, пропаганду, уништавање терористичких сајтова итсл. Често није јасно ко је непријатељ и постоји ризик погрешне идентификације. Поставља се питање како држава да одговори (разлог за рат?). Такође не постоји ни међународна сагласност будући да су различити приступи у односу на слободу ширења информација. Тако је, рецимо, законодавство у Уједињеном Краљевству веома строго па се у одређеним случајевима може кажњавати и учитавање терористичког материјала са Интернета, односно његово поседовање у персоналном рачунару, док се у САД, услед Првог амандмана не сме вршити цензура садржаја на Интернету. Национални субјекти система безбедности нису спремни да се отворе у мери у којој је то потребно за ефективну међународну сарадњу у овој области. Најзад јасно је да је радикализација појединаца и група процес, али нису сасвим јасне и истражене опције дерадикализације. Веома су осетљива и питања коришћења Интернета за контрапропаганду која уколико је исувише умерена нема ефекта, а уколико је агресивна може имати и контраефекте.

Интернет као нови глобални медиј није само и искључиво оруђе терориста, он представља само техничко средство лишено квалитативних одредница добар-лош. У том смислу он је и ново оруђе које стоји на располагању службама које су задужене за сузбијање и контролу тероризма. Посредством Интернета Кризни штабови и менаџмент безбедносних снага на националном и наднационалном нивоу могу прикупити сазнати о веровањима, вредностима, плановима и активностима и понашању терористичких организација. Те информације се могу користити за спречавање терористичких напада. Из угла Кризног менаџмента и кризног комуницирања, као знаци раног упозорења могу послужити сумњиве активности и сигнали:

— повећана фреквенција порука – (прве поруке АQ у мају, а последње 9/9 док је највећа фреквенција била у августу);

— повећан саобраћај на братским сајтовима – логистичке информације и други подаци се постављају у кодираном облику на сајтове идеолошки блиских организација.

У планирању 9/11 припадници Ал-Q. разменили су међусобно на хиљаде порука на делу исламистичког Веб сајта који је заштићен лозинком. У рату против Израела Хамас је примио новац прикупљен преко Веб сајта фондације Свете земље за спас и развој стациониране у САД.

На Веб сајту ТВ станице АЛ Манар Хезболах је протурио анти-јеврејску гласину да 9/11 око 4000 Јевреја није дошло на посао у WTC јер су упозорени на предстојећи напад.

У претпољу терористичких активности коришћење Интернета је

значајно у смислу ширења универзалних људских вредности и превазилажења етничких, религијских и идеолошких предрасуда и стереотипа, подстицања и промовисања умерености у заједницама из којих се регрутују терористи и својеврсне дерадикализације ([http:// www. islamnet.eu/](http://www.islamnet.eu/)).

У оперативном смислу међу приликама које пружа мрежа ваља навести могућност праћења терористичких активности, инфилтрацију у форуме, прављење фалш веб сајтова да се заварају и намаме терористи и симпатизери, међународна сарадња органа и служби безбедности у смислу трансфера технологије, знања и информација, те мобилизација што ширег круга субјеката за борбу против тероризма (<http://www.antiteror.ru/>).

ЗАКЉУЧНА РАЗМАТРАЊА

Модерни тероризам је скројен тако да буде прилагођен медијима и савременим средствима комуникације. Терористи желе да владе и јавност обратe пажњу на њихово деловање, али тако што ће медији обезбедити вођење пропагандне кампање. Често се тврди да је тероризам калкулисано насиље, обично усмерен на симболичне мете, дизајниран да пренесе политичку или верску поруку. Поред тога, циљ терориста може бити и придобијање шире подршке јавности, провокација на коју би циљана земља могла да одговори исхитрено и самим тим погрешно, привлачење нових чланова у организацију, поларизација јавног мњења, демонстрација способности да другоме нанесу бол, или доказ да се влада циљане земље може угрозити.

Уколико поставимо питање да ли медији “помажу” терористима одговор би могао бити различит. Најједноставније је рећи да је сваки публицитет добар публицитет. Та максима се може односити и на тероризам, па чак и ако се деси да подметнута бомба не експлодира, сам чин терористичког напада послужиће да се о тој терористичкој групи прича и пише. Тероризам има несразмерно велик простор у медијима, у програмима вести, али он може у први план истаћи и занемаривана политичка питања попут таласа палестинског тероризма који је седамдесетих и осамдесетих година побудио пажњу светске јавности на оно што се на простору на коме живе Палестинци дешавало и пре тог времена. Тероризам такође може да покрене дебату у јавности о одређеном питању истичући у медијима обе стране; радикалне ставове терориста са једне, и жртва терористичких напада са друге.

Међутим, у исто време постоји и сумња да ли медији заиста помажу терористима. Напади се могу измаћи контроли или могу имати непредвиђене последице. Ужасан масакр може одагнати потенцијалне присталице и симпатизере, терористичке акције имају различито значење за различиту

публику, па чак и када се план терориста оствари у потпуности они нужно не контролишу начин на који ће медији извештавати или пратити њихову причу. Коначно, када се употреби термин терориста, он привлачи пажњу публике у односу на методе одређене групе, а не на поруку те групе. То често ускраћује легитимет циљевима те групе у очима јавног мњења.

Зашто онда медији прате терористичке нападе, зар не би било много једноставније не извештавати и ускратити им публицитет који је један од основних циљева тероризма? Сваки новинар ће вам рећи да терористи јесу вест. Постоји симболична веза између терориста који желе пажњу и медија који траже драматичне приче које ће повећати тираж или гледаност. Већина медијских организација, иако свесна да терористичке групе манипулишу медијима, желе да извештавају о значајним догађајима, али тако да не постану отворена сцена за терористе. Међутим, телевизијске вести посебно, постале су невољни партнер у позоришту тероризма.

Начин на који медији извештавају може да утиче на исход терористичког инцидента. Смишљена кампања у извештавању отмице понекад може заштитити животе талаца и то пре свега добијањем подршке међународног јавног мњења у захтеву да се отети ослободе. Са друге стране, извештавање медија може пролонгирати отмицу пошто би терористи могли да одуговлаче решење кризе све док се публицитет, а самим тим и пажња јавности не смање. Када се на телевизији појаве вести о нападу који је у току, временски застој у приказивању онога што се дешава гледаоцу може изгледати као да влада не одговара довољно брзо на оно што се дешава, па се тако појачава притисак на званичнике да реше ситуацију, можда исхитрено, уз опасне последице. Извештавање медија такође може угрозити или прекинути антитерористичку операцију. Медији могу довести и до хапшења терориста. Одлука једног од највећих америчких дневника да објави манифест “Унибомбера”, усамљеног терористе који је на разне адресе слао писма са експлозивним пуњењем и који је 17 година остао неухватљив за агенте Федералног истражног бироа, довела је до идентификације и хапшења.

Не треба заборавити да су често мете терориста и сами медији. Напади на медије могу помоћи да се привуче пажња или да се утиче на начин на који ће извештавати. Писма са прахом антракса добило је неколико америчких редакција, исламски милитанти из Пакистана, повезани са Ал Каидом намамили су новинара Волстрит журнала, Данијела Перла на интервју да би га потом отели и убили. Обавештајни извештаји објављени у Америци говоре да је Ал Каида извиђала штаб радија Слободна Европа у Прагу, задуженог за пропаганду према источноевропским земљама, озбиљно разматрајући могућност да га нападне.

Приметно је, међутим, да неке земље покушавају да контролишу

медијске извештаје о тероризму. Осамдесетих година Британија је забранила преношење изјава чланова терористичких организација или њихових симпатизера, повинујући се захтеву тадашњег премијера Маргарет Тачер. Она је тврдила да је најбржи начин да се угуши тероризам *прекидање довода кисеоника, односно публицитета*. Оне државе које не регулишу начин на који медији извештавају о тероризму од њих захтевају да се добровољно “уздрже” од покривања таквих догађаја, или из разлога угрожавања националне безбедности, или да би се спречили терористи да изнесу своја политичка гледишта. После напада на Америку 11. септембра 2001. године администрација председника Буша тражила је од националних ТВ мрежа да не емитују видео-снимке Осаме Бин Ладена пошто би оне могле да садрже шифроване поруке са инструкцијама за будуће нападе. Други амерички званичници говорили су да извештавање о слабир тачкама одбране на територији САД може помоћи терористима да планирају будуће нападе.

Терористи такође адаптирају своје методе и поруке прилагођавајући се медијима који се мењају. Отмица путничких авиона постала је терористичка пракса тек пошто се појавио први комуникациони сателит који је омогућио преношење слике у читавом свету. На тај начин отмица се могла пратити као директан пренос догађаја. Стратегија Ал Каиде да не преузима одговорност за нападе које изврши, за разлику од некадашњих терористичких организација, доводи до веће несигурности у нападнутој земљи и самим тим до веће заступљености у медијима. Раст сателитских, глобалних мрежа, као и све веће могућности слања слике посредством Интернета омогућили су терористима да сами праве своје видео снимке, попут оних на којима се види убиство већ поменутог новинара Данијела Перла, односно странаца који раде за америчке компаније у Ираку и Саудијској Арабији. Терористи су научили да користе Интернет и створе сопствену пропагандну продукцију, али исто тако и да тајно комуницирају, планирају нападе, промовишу се или прикупљају новац за своју организацију.

Установили смо дакле да медији играју кључну улогу када су у питању последице неке катастрофе настале терористичким нападом. Медији пружају потребне информације, дају саопштења и инструкције које се односе на службе које треба да помогну жртвама и њиховим породицама. Медији такође могу представљати извор наде за посредно и непосредно угрожене. Ипак, у већини случајева гледање телевизијског програма који се односи на било какву катастрофу, посебно ону изазвану тероризмом, има негативан ефекат. Иако се ова област до сада мало истраживала, или су та истраживања остала недоступна широј јавности, ево симптома после којих би требало да размислите да ли и даље да пратите телевизијски програм одређене станице: ако осећате да сте анксиозни, ако не можете да одвојите поглед са екрана иако

бисте то желели, или ако имате проблема са спавањем после гледања таквог програма. Управо овакав савет упућен је многим Американцима после терористичких напада на Њујорк и Вашингтон. Према истраживањима агенције ДеФлеур и Денис, објављеним 2002. године, америчка породица је у просеку дневно гледала више од 7 сати ТВ програма. Нажалост, већина вести на телевизији су лоше, па суморна расположења и све чешћа самоубиства адолесцената представљају бледе рефлексије медијских утицања.

У суштини питање је какву улогу медији уопште могу одиграти у антиципацији будућих терористичких напада? Вероватно никакву. Свака од данашњих телевизија волела би да баш њихова камера буде једина која ће преносити Армагедон уживо. Једино што могу да учине је да преносе мишљења оних који су одговорнији, како би на тај начин информисали оне мање одговорне, или барем могли да им се успротиве. На самом крају ваља поново подсетити да масовни медији као такви нису ни добри ни лоши. Они само представљају техничка средства у рукама људи који имају своје циљеве интересе и вредности. Проблем је, међутим, у томе што интереси, циљеви и вредности господара глобалних и националних медија имају мало додирних тачака са универзалним људским вредностима и циљевима.

ЛИТЕРАТУРА:

- Alexander, B. J. (1999): *Future War*, Thomas Dunne Kooks, New York;
- Dimitrijević, V. (1979): *Terorizam i ekstradicija*, Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu;
- Dimitrijević, V. (1999): *Terorizam*, Samizdat, "FREEB92", Beograd;
- Fukujama, F. (1997): *Kraj istorije i poslednji čovek*, CID, Podgorica;
- Marković, S. (2002): *Elektronska špijunaža u eri globalizacije*, Institut za političke studije, Beograd;
- Kegley, Ch. W. Jr., Raymond, G.A., (2002): *Exorcising the Ghost of Westphalia: Building World Order in the New Millennium*, New Jersey: Prentice Hall, 2002.;
- Nye, Joseph S. Jr., (1990): *Soft Power*. - In: *Foreign Policy*, No. 80 (Fall 1990).
- Koehane, R. O., Nye, J.S. Jr., (1998): *Power and Interdependence in the Information Age*. - In: *Foreign Affairs*, Vol 77, No. 5 (September/October 1998);
- Prvulović, V. (2001): *Ekonomska diplomatija*, Grmeč, Beograd;
- Brzezinski, Z. (2004): *Američki izbor – globalna dominacija ili globalno vođstvo*, Politička kultura, Zagreb, CID, Podgorica;
- Bžežinski, Z. (1999): *Velika šahovska tabla*, CID, Podgorica;
- Liotard, J.F. (1990): *The Postmodern Condition*, Manchester Univerzity Press, Manchester;
- Schiller, H.I. (1991): "Not yet the post-imperialist era", *Critical Studies in Mass Communications*, No.8
- Honing, J.W. (2001): *New Conflicts: Risks and Challenges*. - In: H. Gartner, A. Hyde-Price, E. Reiter, (eds), *Europe's New Security Challenges*, London: Lynne Rienner Publishers, Boulder;
- Herman, E., R.W. McChesney. (1998): *The Global Media – The New Missionaries of Global Capitalism*, London: Cassell.
- Goldstein, J.W.: *International Relations*, (fifth edition), New York: Longman, 2003;
- Bodrijar, Ž. (2008): *Duh terorizma*, Arhipelag, Beograd;
- Simeunović, D. (2002): *Teorijsko određenje terorizma*, iz "Međunarodni terorizam", Beogradski forum za svet ravnopravnih, Beograd;
- Sliwowski, G. (1975): *Legal Aspects of Terrorism*, International Terrorism and World Security; Carlton, D. and Schaerf, C. London;
- Zinovjev, A. (2003): *Slom ruskog komunizma*, BIGZ Publishing, Beograd;

Summary

MEDIA SOCIETY, WAR AND TERRORISM

In the paper authors describe very important role of the media in social construction of reality in contemporary world. Notion and criteria of truth become relative and „gate keepers” that rule the media gain more and more power. In media society traditional comprehension of war is changing, while a great deal of conflict is redirected on symbolic, e.g. perceptive level. The essence of battle is not in killing the enemy but in crushing of his will by using special organized informations and symbols. As information means domination, psychological warfare is complemented with informatic. The soft power replaces hard. Also, terrorism is becoming media spectacle par excellence and new media, first of all Internet, are giving great opportunities for terrorists, explained in text in more details. Authors conclude that mass media solely are not good either bad. They are only technical means in the hands of people that have their interests and values. Problem is that interests and values of masters of global and national media have little common with universal human values and objectives.
